

Частина 1.

Привернення уваги до видатних постатей вітчизняної науки

Степан Балеї, Олександр Кульчицький, Ярослав Цурковський – видатні західноукраїнські психологи

Розвиток науки завдячує подвижницькій праці непересічних особистостей, розробників нових теорій, галузей, наукових шкіл. Західноукраїнська психологічна думка у ХХ ст. збагатилась інноваційними ідеями багатьох науковців, серед яких визначне місце належить Степанові Балею, Олександру Кульчицькому, Ярославу Цурковському.

Бездержавний стан України не міг не позначитись на долі цих талановитих співвітчизників. С. Балеї та О. Кульчицький змушені були працювати в еміграції – Польщі, Німеччині, Я. Цурковському доводилось долати спротив радянської репресивної системи, цензури, кадрової політики. Кожен з названих дослідників розвивав власний напрям, однак їм через несприятливі історичні обставини не вдалось створити в українській психології власних наукових шкіл, підготувати учнів, послідовників. Через це їх імена та здобутки недостатньо відомі навіть науковій громадськості, не популяризуються в українських університетах, не згадуються у навчальних курсах, енциклопедіях, підручниках.

Безсистемний характер відродження психології в Україні проявляється, зокрема у небажанні або нерозумінні необхідності збудувати власну наукову традицію, розвивати ідеї та напрями науки, започатковані видатними співвітчизниками як в Україні, так і в еміграції, ґрунтовно дослідити й засвоїти їх оригінальний науковий внесок, продовжити розпочаті ними дослідження. Пошанування видатних попередників є необхідною умовою автентичного розвитку в будь-якій сфері, спадкоємності, поступального руху. Без наукових традицій психологія в Україні ризикує залишитись маргінальним, безликим, механічним переспівом чужих ідей у світі, де завжди буде цінува-

тись власне «Я», власні здобутки, власна позиція.

Степан Балей, Олександр Кульчицький, Ярослав Цурков-ський своїм талантом, працею, інтелектом доводили потужність та новаторство української наукової думки за несприятливих історичних обставин, поставили психологію на достойний п'єдестал у колі надбань науковців інших націй, чим заклали потужний фундамент, на якому слід будувати сучасну українську психологію в майбутньому.

Степан Балей (1885-1952) – український і польський психолог, педагог, філософ, доктор філософії та медицини, професор. Член НТШ (1917), Член Українського лікарського товариства, Польської Академії Наук.

Народився в с. Великі Бірки на Тернопільщині. У 1903-1907 рр. навчався на філософському факультеті Львівського університету. Впродовж 1912-14 рр. стажувався в європейських університетах в К. Штумпфа, Ф. Brentano. Працював у Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918), Українському (таємному) університеті у Львові (1922-24), Варшавському університеті (1928-52). У львівський період С. Балей значну частину наукової спадщини опублікував українською мовою в українських виданнях. Досліджував емоційно-вольову сферу та характер особистості, психологію творчості Т. Шевченка. Він є автором перших українських підручників з психології, логіки. В Польщі С. Балея визнають співтворцем польської психології розвитку, педагогічної психології.

Олександр Кульчицький (1895-1980) – український, психолог, філософ соціолог, педагог, культурно-освітній діяч, автор концепції української етнопсихології. Засновник Українського психологічного Інституту, заступник голови Міжна-родної Вільної Академії наук (Париж). Філософ-персоналіст, один з найерудованіших і найцікавіших філософів української діаспори.

Народився у м. Скалат на Тернопільщині. Закінчив філософський факультет Львівського університету. Стажувався в галузі філософії, психології, романістики у Сорбонському університеті (Франція), в Краківському університеті (1930-32). Докторську дисертацію захистив у Львівському університеті (1930).

В 1940 р. емігрував до Німеччини. Працював у Мюнхенському інституті психології та психотерапії (1941-44), професором психології та філософії Українського Вільного Університету (з 1945), ректором (1962-63), проректором (1964) УВУ. Досліджував етнопсихологію українського народу; здійснив юнгіанський психоаналіз творчості Т. Шевченка, І. Франка.

Ярослав Цурковський (1904-1995) – український психолог, доктор філософії, розвивав ідеї необіхевіоризму, засновник теорії психічної контрольності, винахідник одного з перших приладів для психодіагностики – контролографа. Вищу освіту отримав на філософському факультеті Українського (таємного) університету у Львові (1923-26) та в Українському вільному університеті в Празі (1929-31). Ступінь доктора філософії здобув в Українському вільному університеті (Прага, 1937). Член НТШ. Я.Цурковський працював директором Інституту психотехнічних досліджень (Польща, 1932–39 рр.). Після війни зазнав переслідувань. У 1946 р. був поновлений у правах. Працював у

Львові у Львівському інституті фізичної культури (1949-59), завідувачем першої в СРСР експериментальної лабораторії психофізіології, психології та умов праці (1961-71). Нагороджений золотою медаллю ВДНГ СРСР (1967). Голова Львівського відділення товариства психологів України (1969-95). Організатор 2-х Всесоюзних конференцій з проблем експериментальної психології.

У центрі теорії психічної контрольності Я.Цурковського була проблема результативної людської поведінки, зменшення помилок у прийнятті особистістю рішень в процесі реалізації професійної діяльності. Психічні феномени «контролю», «самоконтролю» стали чільними категоріями цієї теорії, яку Я.Цурковський експериментально перевіряв і підкріплював ґрунтовними дослідженнями. У 1929 р. ним був створений один з перших психодіагностичних приладів – **контролограф** для дослідження «емоційних», «когнітивних», «поведінкових» компонентів контролю людиною своєї діяльності. У 1930-х р. контролограф був механічним приладом, а в повоєнний час виготовлялись електромеханічні та електронні моделі контролографа, що використовувались у професійному відборі спеціалістів для роботи в екстремальних умовах – інженерів вугільної промисловості, машиністів поїздів, пілотів літаків, космонавтів.

Розроблена Ярославом Цурковським **теорія психічної контрольності** вкладається в контекст необіхевіористських теорій соціального наuczіння Джуліана Роттера (увів поняття інтернального, екстернального «локусу контролю», 1916-1995) та соціально-когнітивної теорії Альберта Бандури (увів поняття «особистісної самоефективності», 1925-1988).

@ О.М. Лозинський